

Rozbor právnych podmienok sociálnoprávnej ochrany detí pre implementáciu Európskych štandardov kvality pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny.

Cieľom predkladaného materiálu je rozbor právnych podmienok implementácie Európskych štandardov kvality pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny (ďalej len „EU štandardy“) v podmienkach Slovenskej republiky. Konkrétne bolo hodnotené, či súčasná právna úprava sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately umožňuje bezproblémovo implementovať tieto štandardy. Materiál podľa tohto kritéria rozoberá právne podmienky vo vzťahu k jednotlivým štandardom tak, ako boli ustanovené pre jednotlivé oblasti v EU štandardoch (Príloha č. 1).

Slovenská republika je zmluvnou stranou Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý je z tohto dôvodu súčasťou nášho právneho poriadku. Okrem samostatnej úpravy sociálnoprávnej ochrany detí v zákone č.305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o SPODaSK“), ktorá upravuje konkrétny výkon opatrení pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny, má pre rozbor právnych podmienok podstatný význam aj úprava rodinného práva - zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o rodine“), ako aj zákon upravujúci procesný postup súdov, teda zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „OSP“).

Právne podmienky pre implementáciu EU štandardov.

Oblasť 1: Proces rozhodovania a prijatia riešenia

Štandard 1: Dieťa a jeho rodina dostane počas procesu rozhodovania podporu

Pokiaľ je to možné, smeruje snaha orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vždy k tomu, aby deti vyrástali v prostredí svojej vlastnej rodiny. Tento základný princíp je prenesený aj do konkrétnych ustanovení viacerých zákonov.

Podľa Čl. 41 Ústavy Slovenskej republiky, možno práva rodičov obmedziť a maloleté deti od rodičov odlúčiť proti vôli rodičov len rozhodnutím súdu na základe zákona.

Rodič a osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, majú právo požiadať o pomoc pri výkone svojich práv a povinností príslušné štátne a samosprávne orgány a zároveň je upravená aj povinnosť týchto orgánov potrebnú pomoc v rozsahu svojej pôsobnosti poskytnúť (§ 9 Zákona o SPODaSK). Právo požiadať o pomoc pri ochrane svojich práv má aj dieťa, pričom môže požiadať o pomoc aj bez vedomia rodičov alebo osoby, ktorá sa o dieťa osobne stará (§8 Zákona o SPODaSK).

Opatrenia na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine sú v pôsobnosti obcí a obce majú v pôsobnosti aj niektoré opatrenia na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov. V prípadoch závažných problémov v rodine, sú opatrenia už v pôsobnosti štátnych orgánov sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Do výkonu opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately možno zapájať aj neštátne a akreditované subjekty.

V záujme dieťaťa môže orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo príslušný súd rozhodnúť o uložení výchovných opatrení (§ 37 Zákona o rodine a § 12 Zákona o SPODaSK). Ak výchovné opatrenie vykonáva orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo ak tento orgán poskytuje súčinnosť pri výkone výchovného opatrenia uloženého súdom, vypracuje sám alebo v spolupráci s akreditovaným subjektom plán výkonu výchovného opatrenia, ktorý je súčasťou plánu sociálnej práce s dieťaťom, jeho rodičmi alebo osobou, ktorá sa osobne stará o dieťa (§ 14 Zákona o SPODaSK).

Súd môže iba výnimočne nariadiť ústavnú starostlivosť aj vtedy, ak jej nariadeniu nepredchádzali iné výchovné opatrenia (§54 Zákona o rodine).

Súd nemôže nariadiť ústavnú starostlivosť z dôvodu nedostatočných bytových pomerov alebo majetkových pomerov rodičov dieťaťa (§54 Zákona o rodine).

Štandard 2: Dieťa je podporované zúčastňovať sa na procese rozhodovania

Slovenská republika, ako zmluvná strana Dohovoru o právach dieťaťa, zabezpečuje dieťaťu schopnému formulovať svoje vlastné názory, právo tieto názory slobodne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. Názorom dieťaťa je teda venovaná patričná pozornosť, zodpovedajúca jeho veku a úrovni.

Súd má povinnosť vo všetkých konaniach, ktorých účastníkom je maloleté dieťa, prihliadnuť na názor tohto dieťaťa, ak je schopné s ohľadom na vek a rozumovú vyspelosť svoj názor samostatne vyjadriť (§ 100 ods. 3 OSP). Názor maloletého dieťaťa môže súd zisťovať prostredníctvom jeho zástupcu alebo príslušného orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, alebo priamo výsluchom maloletého dieťaťa aj bez prítomnosti jeho rodičov alebo iných osôb, zodpovedných za výchovu tohto dieťaťa. Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately má povinnosť poskytnúť dieťaťu potrebnú pomoc na uľahčenie priebehu zisťovania názoru dieťaťa (§ 21 Zákona o SPODaSK).

Ak má zariadenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vytvorené vhodné podmienky na zisťovanie názoru umiestneného dieťaťa, vykoná sa zisťovanie názoru tohto dieťaťa priamo v zariadení (§21 Zákona o SPODaSK).

Štandard 3: Profesionálny proces rozhodovania zabezpečí najlepšiu možnú starostlivosť o dieťa

Pokiaľ je aj napriek vykonaným opatreniam sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately potrebné odňať dieťa zo starostlivosti jeho rodičov, má už zo zákona prednosť zverenie dieťaťa do starostlivosti náhradnej rodiny pred ústavnou starostlivosťou. O zverení

do starostlivosti konkrétnej fyzickej osoby, ako aj o zverení do starostlivosti právnickej osoby rozhoduje súd.

Ak je potrebné dieťa umiestniť na základe predbežného opatrenia, uvedie orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v návrhu na súd fyzickú alebo právnickú osobu, ktorej navrhuje dieťa zveriť do starostlivosti, pričom prihliada na zachovanie rodinných vzťahov a príbuzenských vzťahov dieťaťa (§ 27 Zákona o SPODaSK).

Ak rodičia nezabezpečujú, alebo nemôžu zabezpečiť starostlivosť o dieťa a nie je možné dieťa zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti, sprostredkuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately dieťaťu pestúnsku starostlivosť alebo osvojenie (§33 Zákona o SPODaSK).

Pri nariadení ústavnej starostlivosti musí súd presne označiť zariadenie, do ktorého má byť dieťa umiestnené (§ 54 Zákona o rodine).

Ak je to v záujme dieťaťa, môže orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podať súdu návrh na zmenu zariadenia na výkon rozhodnutia súdu (§ 32 Zákona o SPODaSK).

Štandard 4: Súrodenci sú ponechaní v náhradnej starostlivosti spolu

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri stanovení najlepšieho záujmu dieťaťa vždy dbá na zachovanie súrodeneckých väzieb dieťaťa. Rovnako na zachovanie súrodeneckých väzieb dbá aj súd. Dieťa má zákonom upravené právo stretávať sa so súrodencami.

Pri rozhodovaní o nariadení ústavnej starostlivosti súd vždy prihliadne na záujem maloletého dieťaťa, najmä na citové väzby maloletého dieťaťa k súrodencom a na ich zachovanie (§ 54 Zákona o rodine).

Pri zaraďovaní dieťaťa do profesionálnej rodiny, samostatnej skupiny alebo do špecializovanej samostatnej skupiny sa rešpektujú súrodenecké väzby a rodičovské väzby (§54 Zákona o SPODaSK).

Vyjadrenie k citovým väzbám dieťaťa k súrodencom je súčasťou spisovej dokumentácie, spracovanej za účelom sprostredkovania pestúnskej starostlivosti alebo osvojenia dieťaťa (§34 Zákona o SPODaSK).

Zachovanie súrodeneckých väzieb dieťaťa je jednou z výnimiek pri povinnosti zaradenia dieťaťa do profesionálnej rodiny detského domova (§53 Zákona o SPODaSK).

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately môže podať súdu návrh na umiestnenie súrodencov do rôznych zariadení na výkon rozhodnutia súdu, ak to vyžaduje zdravotný stav dieťaťa na základe posudku lekára so špecializáciou v príslušnom špecializačnom odbore, psychológa alebo posudku o zdravotnom postihnutí vydaného podľa osobitného predpisu. Ak sú súrodenci umiestnení v rôznych zariadeniach na výkon rozhodnutia súdu alebo ak sa súrodeneц alebo súrodenci dieťaťa umiestneného v zariadení

na výkon rozhodnutia súdu nachádzajú v prirodzenom rodinnom prostredí alebo náhradnom rodinnom prostredí, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonáva opatrenia na udržiavanie a rozvíjanie súrodeneckých väzieb (§ 30 Zákona o SPODaSK).

Dieťa má právo stretávať sa s prarodičmi, so súrodencami a fyzickými osobami, ku ktorým má blízky vzťah (§56 Zákona o SPODaSK).

Štandard 5: Prechod do náhradnej starostlivosti je dobre pripravený a citlivo realizovaný

Orgány ako aj zariadenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately majú povinnosť poskytnúť dieťaťu pomoc pri zvládnutí odchodu dieťaťa alebo príchodu dieťaťa na nové miesto.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately poskytuje súdu súčinnosť pri odovzdaní dieťaťa do starostlivosti súdom určenej fyzickej osobe alebo právnickej osobe; odovzdanie dieťaťa sa musí uskutočniť spôsobom primeraným veku dieťaťa a rozumovej vyspelosti dieťaťa (§27 Zákona o SPODaSK).

Pred umiestnením dieťaťa do zariadenia na výkon rozhodnutia súdu poskytuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pomoc na uľahčenie a zvládnutie jeho odchodu z rodiny. Dieťaťu sa poskytujú spôsobom primeraným jeho veku a rozumovej vyspelosti najmä informácie o zariadení na výkon rozhodnutia súdu, do ktorého má byť umiestnené, o možnosti vziať si so sebou osobné veci, o jeho právach a povinnostiach v zariadení na výkon rozhodnutia súdu a o možnostiach udržiavania pravidelného osobného styku a písomného styku s rodičom, zákonným zástupcom, inou blízkou osobou a s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (§ 30 Zákona o SPODaSK).

Nadviazanie osobného vzťahu medzi dieťaťom a žiadateľom sa musí uskutočniť v rozsahu a spôsobom zodpovedajúcim veku, rozumovej vyspelosti, potrebám a možnostiam dieťaťa a v prostredí dieťaťu blízkom alebo vhodnom na sprostredkovanie osobného vzťahu medzi nim a žiadateľom. Pred nadviazaním osobného vzťahu medzi dieťaťom a žiadateľom musí byť dieťaťu poskytnutá spôsobom primeraným jeho veku a rozumovej vyspelosti pomoc na uľahčenie nadviazania osobného vzťahu medzi dieťaťom a žiadateľom, ktorý dal súhlas na sprostredkovanie nadviazania osobného vzťahu medzi nim a dieťaťom (§42 Zákona o SPODaSK).

Ak sa dieťa premiestňuje do profesionálnej rodiny detského domova alebo z iného zariadenia na výkon rozhodnutia súdu, detský domov utvára podmienky na zoznámenie dieťaťa s profesionálnym rodičom a na uľahčenie nadviazania výchovného vzťahu medzi dieťaťom a profesionálnym rodičom (§53 Zákona o SPODaSK).

Detský domov utvára podmienky na stretávanie sa dieťaťa s jeho rodičmi. Dieťaťu a jeho rodičom poskytuje detský domov, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a obec pomoc na uľahčenie priebehu stretnutí, na rozvoj a úpravu ich vzájomných vzťahov a na úpravu rodinných pomerov dieťaťa (§56 Zákona o SPODaSK).

Štandard 6: Realizovanie náhradnej starostlivosti o dieťa sa riadi individuálnym plánom starostlivosti

Orgány ako aj zariadenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri realizovaní náhradnej starostlivosti vzájomne spolupracujú, svoju činnosť plánujú a vzájomne koordinujú. Plány sa v pravidelných časových intervaloch prehodnocujú. Na tvorbe plánov sa zúčastňuje dieťa.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v spolupráci so zariadením na výkon rozhodnutia súdu, s obcou a akreditovaným subjektom, ktorý vykonáva opatrenia zamerané na úpravu rodinných pomerov v prirodzenom rodinnom prostredí, vypracúva plán sociálnej práce s rodinou dieťaťa, ktorého súčasťou je sledovanie psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa. Na tento účel najmenej raz za šesť mesiacov navštevuje dieťa v zariadení na výkon rozhodnutia súdu (§ 32 Zákona o SPODaSK).

Detský domov vypracúva individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa, ktorého súčasťou je najmä plán výchovnej práce s dieťaťom, plán sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou vypracovaný v spolupráci s obcou a orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, alebo v spolupráci s akreditovaným subjektom. Individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa sa vyhodnocuje najmenej jedenkrát mesačne. Individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa a plán sociálnej práce s rodinou dieťaťa podľa § 32 ods. 3 musia byť v súlade a musia na seba nadväzovať. Súčasťou individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa je aj spôsob a časový interval vyhodnocovania tohto plánu. Plán výchovnej práce s dieťaťom sa vyhodnocuje najmenej jedenkrát mesačne. Individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa sa komplexne vyhodnocuje najmenej jedenkrát polročne (§ 55 Zákona o SPODaSK).

Oblasť 2: Proces náhradnej starostlivosti

Štandard 7: Umiestnenie dieťaťa rešpektuje jeho potreby, životnú situáciu a pôvodné sociálne prostredie

V prípade, ak je potrebné dieťa odňať zo starostlivosti rodičov, zvažujú orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a následne súd, možnosti zverenia dieťaťa do starostlivosti širšej rodiny dieťaťa. Ak ani v širšej rodine dieťaťa nie je vhodná osoba, ktorej by bolo možné zveriť dieťa do starostlivosti, pokúsi sa orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vyhľadať v zozname žiadateľov pre dieťa vhodnú náhradnú rodinu. Pokiaľ sa nepodarí pre dieťa zabezpečiť vhodnú náhradnú rodinu a dieťa je umiestnené do starostlivosti detského domova, zaradí detský domov dieťa prednostne do profesionálnej rodiny.

Náhradná osobná starostlivosť alebo pestúnska starostlivosť má prednosť pred ústavnou starostlivosťou. Pred nariadením ústavnej starostlivosti je súd povinný vždy skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti (§ 54 Zákona o rodine).

Vykonávanie rozhodnutia o ústavnej starostlivosti a rozhodnutia o predbežnom opatrení v profesionálnej rodine má prednosť pred ich vykonávaním v samostatných skupinách a v špecializovaných samostatných skupinách. Ak nemožno postupovať podľa prvej vety, vykonávanie rozhodnutí súdu v profesionálnych rodinách a samostatných skupinách domovov detí má prednosť pred ich vykonávaním v samostatných skupinách centrách detí (§52 Zákona o SPODaSK).

Zriaďovatelia detských domovov mali povinnosť zabezpečiť a utvoriť podmienky v detských domovoch do 31.decembra 2011 tak, aby od 1.januára 2012 bolo každé dieťa do šiestich rokov po jeho umiestnení v detskom domove najneskôr po diagnostike zaradené do profesionálnej rodiny s výnimkou dieťaťa, ktorého zdravotný stav vyžaduje preukázateľne osobitnú starostlivosť v špecializovanej samostatnej skupine podľa § 53 ods. 4 písm. c), alebo v prípade dieťaťa podľa §53 ods. 4 písm. e) alebo ak je to v záujme dieťaťa z dôvodu zachovania súrodeneckých väzieb (§ 100j Zákona o SPODaSK).

Štandard 8: Dieťa udržiava kontakt so svojou pôvodnou rodinou

Dieťa je vedené k udržiavaniu kontaktu so svojou pôvodnou rodinou, rovnako sú utvorené aj možnosti pre rodičov, aby mohli udržiavať a rozvíjať vzťah so svojim dieťaťom.

Rodičia dieťaťa majú právo požiadať súd o úpravu styku so svojim dieťaťom, zvereným do pestúnskej starostlivosti (§ 50 Zákona o rodine).

V udržiavaní kontaktu a vzťahu s rodinou je dieťa podporované aj v čase, keď je v ústavnej starostlivosti. Podpora sa zameriava nielen na dieťa, ale aj na rodičov. Na dopravu rodičov za dieťaťom môže poskytnúť finančné prostriedky obec. V čase návštevy dieťaťa v rodine detský domov poskytne finančný príspevok na stravu dieťaťa (§64 Zákona o SPODaSK).

Detský domov utvára podmienky na stretávanie sa dieťaťa s jeho rodičmi. Dieťaťu a jeho rodičom poskytuje detský domov, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a obec pomoc na uľahčenie priebehu stretnutí, na rozvoj a úpravu ich vzájomných vzťahov a na úpravu rodinných pomerov dieťaťa (§ 56 Zákona o SPODaSK).

Na účely úpravy vzťahov medzi dieťaťom a jeho rodičmi detský domov utvára podmienky na pobyt rodičov v detskom domove. Detský domov písomne dohodne s rodičmi podmienky ich pobytu v detskom domove (§56 Zákona o SPODaSK).

Štandard 9: Osoby poverené náhradnou starostlivosťou o dieťa majú príslušnú kvalifikáciu a primerané pracovné podmienky

Fyzická osoba, ktorá má záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, musí byť zapísaná do zoznamu žiadateľov. Podmienkou zapísania do zoznamu je absolvovanie prípravy na náhradnú rodinnú starostlivosť tejto fyzickej osoby. Zákon o SPODaSK stanovuje minimálne požiadavky na kvalifikačný profil aj pre profesionálnych rodičov v zariadeniach sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Príprava na náhradnú rodinnú starostlivosť fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, sa vykonáva v rozsahu najmenej 26 hodín (§38 Zákona o SPODaSK).

Ústavnú starostlivosť, predbežné opatrenie a výchovné opatrenie môže vykonávať v profesionálnej rodine len fyzická osoba, ktorá spĺňa kvalifikačný predpoklad najmenej úplného stredného vzdelania, osobitný kvalifikačný predpoklad (Vyhláška MŠ SR 437/2009 Z. z., ktorou sa ustanovujú kvalifikačné predpoklady a osobitné kvalifikačné požiadavky pre jednotlivé kategórie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov) a absolvovala prípravu na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti v rozsahu 40 hodín alebo spĺňa kvalifikačný predpoklad najmenej úplného stredného vzdelania a absolvovala prípravu na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti v rozsahu najmenej 60 hodín. Ak ide o dieťa vyžadujúce zvýšenú starostlivosť z dôvodu porúch správania a z dôvodu drogovej alebo inej závislosti, môže vykonávať ústavnú starostlivosť, predbežné opatrenie a výchovné opatrenie v profesionálnej rodine len fyzická osoba, ktorá získala vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a spĺňa osobitné kvalifikačné predpoklady (Vyhláška MŠ SR 437/2009 Z. z., ktorou sa ustanovujú kvalifikačné predpoklady a osobitné kvalifikačné požiadavky pre jednotlivé kategórie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov) a absolvovala prípravu na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti v rozsahu najmenej 40 hodín (§ 53 Zákona o SPODaSK).

Sociálnu prácu v zariadení môžu vykonávať len fyzické osoby, ktoré získali vysokoškolské vzdelanie prvého stupňa v študijnom odbore sociálna práca alebo majú uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou. Plnenie úloh koordinátora pri spracúvaní individuálnych plánov práce s dieťaťom, s plnoletou fyzickou osobou alebo s rodinou môžu vykonávať len fyzické osoby, ktoré získali vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v študijnom odbore sociálna práca alebo majú uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou (§93 Zákona o SPODaSK).

Kvalifikačné predpoklady zamestnancov zariadení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sú ustanovené aj v osobitných predpisoch, stanovujúcich kvalifikačné požiadavky na pedagogických zamestnancov a iných odborných zamestnancov, problémová je však oblasť zabezpečenia ich ďalšieho vzdelávania.

Štandard 10: Vzťah osoby poverenej náhradnou starostlivosťou o dieťa a dieťaťa je založený na porozumení a rešpekte

Osobe, ktorá má záujem o zverenie dieťaťa do náhradnej rodinnej starostlivosti, poskytuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately ešte pred sprostredkovaním nadviazania osobného vzťahu z dieťaťom všetky dôležité informácie o dieťati (§ 42 Zákona o SPODaSK). Rovnako poskytuje informácie o dieťati aj v prípade jeho umiestnenia do zariadenia (§ 30 Zákona o SPODaSK). Obsahom prípravy fyzickej osoby na náhradnú rodinnú starostlivosť ako aj prípravy na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti sú aj informácie o vývine a potrebách dieťaťa, ako aj o právach dieťaťa (§38 a § 53 Zákona o SPODaSK).

Štandard 11: Dieťa je podporované aktívne sa zúčastňovať na procesoch, ktoré priamo ovplyvňujú jeho život

Dieťa sa aktívne, avšak primerane svojmu veku zúčastňuje na rozhodnutiach, ktoré sa týkajú jeho života.

Pri organizovaní náhradnej rodinnej starostlivosti je dieťa primerane svojmu veku pripravované, pričom napríklad pri osvojení je súčasťou prípravy aj súhlas dieťaťa s osvojením (§33 Zákona o SPODaSK).

Detský domov vypracúva individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa, ktorého súčasťou je aj plán výchovnej práce s dieťaťom (§55 Zákona o SPODaSK). Deti umiestnené v detských domovoch, sa tvorby plánov aktívne a veku primeraným spôsobom zúčastňujú.

Štandard 12: Náhradná starostlivosť o dieťa sa vykonáva v primeraných životných podmienkach

Vhodnosť životných podmienok dieťaťa v náhradnej starostlivosti je súčasťou posúdenia ešte pred umiestnením dieťaťa do tohto prostredia a následne sú podmienky v náhradnej starostlivosti podporované aj systémom finančných príspevkov.

Podkladom k rozhodnutiu o zapísaní fyzickej osoby do zoznamu žiadateľov o náhradnú rodinnú starostlivosť je okrem iného aj posúdenie primeraných životných podmienok, konkrétne bytových pomerov, rodinných pomerov a sociálnych pomerov tejto fyzickej osoby, ako aj vyjadrenie obce o spôsobe života tejto osoby (§39 Zákona o SPODaSK).

Nárok na finančné príspevky zo systému štátnej sociálnej podpory majú fyzické osoby, ktorým bolo dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti a pestúnskej starostlivosti. Nárok na príspevky má aj poručník, ktorý zabezpečuje osobnú starostlivosť o dieťa (zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov).

Zariadeniam sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktoré zriadili akreditované(neštátne) subjekty, poskytuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na každé objednané miesto finančný príspevok do výšky preukázaných výdavkov, najviac do výšky priemerných bežných výdavkov na každé miesto vo všetkých štátnych detských domovoch za predchádzajúci kalendárny rok (§89 Zákona o SPODaSK).

Od 1.januára 2012 sa každé dieťa do šiestich rokov po jeho umiestnení v detskom domove, najneskôr po diagnostike, zaraďuje do profesionálnej rodiny s výnimkou dieťaťa, ktorého zdravotný stav vyžaduje preukázateľne osobitnú starostlivosť v špecializovanej samostatnej skupine podľa § 53 ods. 4 písm. c), alebo v prípade dieťaťa podľa §53 ods.4 písm. e) alebo ak je to v záujme dieťaťa z dôvodu zachovania súrodeneckých väzieb (§ 100j Zákona o SPODaSK).

Deti, ktoré nemôžu byť zaradené do profesionálnej rodiny detského domova, sú prioritne zaradené v skupinách, umiestnených v samostatných rodinných domoch alebo bytoch. Ak sú deti umiestnené v objekte detského domova, nemôže celkový počet detí presiahnuť 40 detí v jednom objekte (§52 Zákona o SPODaSK).

Štandard 13: Deti so špeciálnymi potrebami dostanú primeranú starostlivosť

Náhradnú starostlivosť je možné vykonávať v rôznych prostrediach, ale aj v rôznych zariadeniach tak, aby starostlivosť zodpovedala potrebám dieťaťa so špeciálnymi potrebami.

Zariadenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately dokážu zabezpečiť diagnostiku individuálnych potrieb dieťaťa prostredníctvom odborných zamestnancov alebo iných odborníkov priamo v profesionálnej rodine alebo samostatnej skupine. Diagnostiku možno zabezpečiť aj v samostatných diagnostických skupinách (§54 Zákona o SPODaSK).

Pokiaľ to špeciálne potreby dieťaťa vyžadujú, môže byť starostlivosť poskytovaná aj v rôznych typoch špecializovaných samostatných skupín pre deti:

- pre deti s poruchami správania, ktoré vyžadujú starostlivosť na základe odbornej diagnostiky,
- pre deti drogovovo závislé a inak závislé po skončení liečby na základe odporúčania poskytovateľa zdravotnej starostlivosti,
- pre deti, ktoré vyžadujú zvýšenú starostlivosť z dôvodu, že boli týrané, pohlavne zneužívané alebo boli na nich spáchané trestné činy ohrozujúce ich priaznivý psychický vývin, fyzický vývin a sociálny vývin,
- pre maloletých bez sprievodu, ktorí vyžadujú osobitnú starostlivosť pre jazykové, kultúrne a náboženské odlišnosti,
- pre deti s duševnou poruchou na základe posudku podľa osobitného predpisu, s mentálnym postihnutím, telesným postihnutím, zmyslovým postihnutím, kombináciou postihnutí a pre deti ktorých zdravotný stav vyžaduje osobitnú starostlivosť výlučne pobytovou formou, na základe vyjadrenia podľa osobitného predpisu (§53 Zákona o SPODaSK).

Štandard 14: Dieťa/mladý dospelý je nepretržite pripravovaný na samostatný život

Aj v prípadoch, ak je dieťa umiestnené v zariadení, sú podmienky starostlivosti organizované tak, aby sa čo možno najviac približovali starostlivosti v bežnej rodine a deti získali podobnú prípravu na samostatný život ako deti z bežných rodín.

V detskom domove sa vykonáva ústavná starostlivosť, predbežné opatrenie a výchovné opatrenie

a) v domácom prostredí zamestnanca detského domova, ktorý poskytuje starostlivosť určenému počtu detí v rodinnom dome alebo v byte poskytnutom detským domovom alebo v rodinnom dome alebo v byte, ktorého je zamestnanec vlastníkom, spoluvlastníkom, nájomcom alebo spoločným nájomcom; suma poskytnutá detským domovom na úhradu

výdavkov na dieťa alebo mladého dospelého v profesionálnej rodine je podľa veku dieťaťa najviac vo výške trojnásobku sumy životného minima,

b) v samostatných diagnostických skupinách, ktoré vykonávajú odbornú diagnostiku, v samostatných skupinách alebo špecializovaných samostatných skupinách pre určený počet detí, so samostatným stravovaním, hospodárením a vyčleneným rozpočtom, zriadených v samostatnom rodinnom dome, byte alebo vo vymedzenej časti detského domova; starostlivosť o deti zabezpečujú vychovávateľa a ďalší zamestnanci detského domova (§52 Zákona o SPODaSK).

Oblasť 3: Proces ukončenia náhradnej starostlivosti

Štandard 15: Proces ukončenia náhradnej starostlivosti je starostlivo naplánovaný a realizovaný

Plánovanie práce je pri výkone opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately povinné.

Súčasťou individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa je aj plán prípravy na osamostatnenie sa, zodpovedajúci potrebám a možnostiam dieťaťa, ktorý zahŕňa detský domov do individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa najneskôr rok pred dosiahnutím plnoletosti dieťaťa (§55 Zákona o SPODaSK).

Mladý dospelý, ak o to požiada, môže zotrvať v detskom domove až do svojho osamostatnenia, najdlhšie do 25 rokov veku, pričom za osamostatnenie sa považuje zabezpečenie bývania a schopnosť samostatne sa živiť (§ 49 Zákona o SPODaSK).

Detský domov môže vytvoriť podmienky na predĺženie pobytu plnoletej fyzickej osoby, ktorej bola v detskom domove poskytovaná starostlivosť do dovŕšenia 25 rokov veku, ak sa táto fyzická osoba pripravuje na budúce povolanie štúdiom. Dĺžka pobytu fyzickej osoby nemôže byť dlhšia ako 24 mesiacov (§57 Zákona o SPODaSK).

Dieťa možno pri odchode z detského domova po skončení výkonu ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia alebo výchovného opatrenia v detskom domove odovzdať len rodičovi alebo osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa (§59 Zákona o SPODaSK).

Mladému dospelému so zdravotným postihnutím, ktorý sa nemôže osamostatniť vzhľadom na svoj zdravotný stav po skončení výkonu ústavnej starostlivosti dosiahnutím plnoletosti, detský domov v spolupráci s obcou, vyšším územným celkom a orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately alebo akreditovaným subjektom zabezpečí prijatie do zariadenia sociálnych služieb zriadeného podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov, ktoré poskytuje sociálne služby zodpovedajúce jeho potrebám, ak je odkázaný na poskytovanie týchto služieb (§ 59 Zákona o SPODaSK).

V prípade dieťaťa v náhradnej osobnej starostlivosti alebo pestúnskej starostlivosti, nie je uložená zákonná povinnosť plánovať ukončenie náhradnej starostlivosti. Pokiaľ má náhradný rodič alebo dieťa záujem, poskytne im orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately štandardné sociálne poradenstvo. Na podporu náhradnej starostlivosti sú poskytované finančné príspevky (zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov). Príspevok na dieťa zverené do náhradnej osobnej starostlivosti alebo pestúnskej starostlivosti sa naďalej poskytuje aj po dosiahnutí plnoletosti dieťaťa, a to za predpokladu, že nezaopatrené plnoleté dieťa žije naďalej v domácnosti náhradného rodiča a pripravuje sa na povolanie štúdiom. Príspevok sa poskytuje najdlhšie do 25. roku veku.

Mladému dospelému sa pri odchode z detského domova poskytuje jednorazový finančný príspevok na uľahčenie jeho osamostatnenia sa (§ 69 Zákona o SPODaSK).

Pri skončení náhradnej osobnej starostlivosti a pestúnskej starostlivosti je na podporu osamostatnenia sa dieťaťa, poskytnutý jednorazový príspevok pri zániku náhradnej starostlivosti (zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov).

Štandard 16: Komunikácia v rámci procesu ukončenia náhradnej starostlivosti je vedená zmysluplne a primeraným spôsobom

Najneskôr rok pred ukončením starostlivosti je komunikácia s dieťaťom v detskom domove zameraná na jeho ďalšie možnosti a potreby.

Po skončení ústavnej starostlivosti dosiahnutím plnoletosti môže mladý dospelý zotrvať v samostatnej skupine, špecializovanej samostatnej skupine alebo v profesionálnej rodine, ak o to požiada, a ak je to vhodné a účelné. Podmienky zotrvania mladého dospelého dohodne detský domov písomne s mladým dospelým (§53 Zákona o SPODaSK).

V prípade dieťaťa zverného do náhradnej osobnej starostlivosti alebo pestúnskej starostlivosti, nie je spôsob komunikácie s dieťaťom zákonom upravený. Tieto formy náhradnej starostlivosti zakladajú rodinnoprávny vzťah, zákonná úprava teda v tejto oblasti predpokladá obdobný postup, ako v bežných rodinách.

Štandard 17: Dieťa /mladý dospelý je podporovaný aktívne sa zúčastňovať na procese ukončenia náhradnej starostlivosti

Okrem zapojenia mladého dospelého v detskom domove je do procesu jeho osamostatnenia sa, primeraným spôsobom zapojená aj obec.

Po skončení ústavnej starostlivosti dosiahnutím plnoletosti alebo uplynutím jedného roka po dosiahnutí plnoletosti ak súd predĺžil ústavnú starostlivosť, vypracuje detský domov s mladým dospelým plán prípravy na osamostatnenie sa, ktorého súčasťou je aj predpokladaný spôsob zabezpečenia si ďalšieho bývania. Do plánu prípravy na osamostatnenie sa vypracovaného s mladým dospelým sa uvedie pri jeho odchode návrh mladého dospelého o forme poskytnutia finančného príspevku na osamostatnenie sa mladého

dospelého. Plán prípravy na osamostatnenie sa zohľadňuje aj možnosti pomoci obce (§ 55 Zákona o SPODaSK).

Fyzické osoby po skončení pobytu v zariadení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, patria medzi cieľové skupiny, ktorým sa zabezpečuje ubytovanie v zariadení sociálnych služieb - domove na pol ceste (zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov).

V prípade dieťaťa zvereného do náhradnej osobnej starostlivosti alebo pestúnskej starostlivosti nie je zákonom upravený spôsob zapojenia dieťaťa do procesu jeho osamostatňovania sa.

Obec má zákonnú povinnosť poskytnúť mu pomoc pri zabezpečení bývania a zamestnania (§ 75 ods. 1 písm. e) bod 4 Zákona o SPODaSK).

Fyzické osoby po skončení pestúnskej starostlivosti, rovnako ako po skončení ústavnej starostlivosti, patria do cieľovej skupiny pri poskytnutí podpory zo štátneho fondu rozvoja bývania.

Štandard 18: Následná nepretržitá podpora a možnosti kontaktu po skončení náhradnej starostlivosti sú zabezpečené

Podpora po ukončení náhradnej starostlivosti je v prípade ústavnej starostlivosti upravená ako zákonná povinnosť. V prípade pestúnskej starostlivosti alebo náhradnej osobnej starostlivosti takáto povinnosť upravená nie je.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately venuje osobitnú pozornosť mladým dospelým a sociálnu kuratelu zabezpečuje aj po zániku ústavnej starostlivosti po dovŕšení plnoletosti (§18 Zákona o SPODaSK).

Detský domov udržiava s mladým dospelým s jeho súhlasom kontakt aj po jeho odchode z detského domova a poskytuje mu potrebné poradenstvo pri osamostatňovaní (§59 ods. 4 Zákona o SPODaSK).

Záver:

Na základe vyššie uvedených skutočností možno konštatovať, že právne predpisy upravujúce v Slovenskej republike oblasť výkonu ústavnej starostlivosti plne zodpovedajú Európskym štandardom kvality pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny. Je potrebné doriešiť iba oblasť ďalšieho odborného vzdelávania zamestnancov, ktorá je dlhodobo riešená nesyntémovo.

Určité problematické oblasti možno v súvislosti s Európskym štandardom kvality pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny identifikovať pri procese ukončenia náhradnej starostlivosti, teda v prípade náhradnej osobnej starostlivosti a pestúnskej starostlivosti. Tieto

formy majú v Slovenskej republike výlučne charakter rodinnoprávneho vzťahu a z tohto dôvodu sa pri nich predpokladá podobný proces osamostatňovania sa dieťaťa, ako v bežných rodinách. Najmä náhradná osobná starostlivosť zohľadňuje tradičné nastavenie našej spoločnosti a predpokladá, že ak sa o deti nemôžu postarať ich rodičia, prioritne zabezpečí starostlivosť širšia rodina detí, najmä ich starí rodičia, iní príbuzní, či dieťaťu blízke osoby. Tomuto predpokladu zodpovedá aj skutočnosť, že príbuzní dieťaťa predstavujú významnú skupinu náhradných rodičov. Z celkového počtu detí zverených do náhradnej osobnej starostlivosti a pestúnskej starostlivosti k 31.12.2011 (8 073 detí), bolo až 6 328 detí zverených do starostlivosti svojich rodinných príslušníkov. Plošné nastavenie systému rovnako pre deti zverené do starostlivosti ich širšej biologickej rodiny a deti vyrastajúce mimo svojej biologickej rodiny, by nebolo správne a Európske štandardy kvality pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny takéto nastavenie ani nepredpokladajú, čo je zrejmé už z ich názvu.

V pestúnskej starostlivosti sa po zmenách od roku 2006 postupne znižuje podiel pestúnov, ktorí sú s dieťaťom v príbuzenskom vzťahu. Z pohľadu vytvorenia právnych podmienok je preto potrebné pre bezproblémovú implementáciu Európskych štandardov kvality pre pomoc deťom žijúcim mimo vlastnej rodiny upraviť niektoré povinnosti a možnosti zúčastnených subjektov tak, aby bol vytvorený systém sledovania úrovne starostlivosti o deti v pestúnskych rodinách. V tejto súvislosti je možné zvážiť aj sledovanie úrovne starostlivosti o deti v náhradnej osobnej starostlivosti. Účinný systém sledovania úrovne starostlivosti by umožnil včas zachytávať vznik problémových situácií v náhradných rodinách a v odôvodnených prípadoch by bolo možné riešiť aj oblasť pomoci pri osamostatňovaní sa detí zverených do týchto foriem náhradnej starostlivosti.